

Ніна Підбуцька

доктор психологічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна

ORCID:0000-0001-5319-1996

E-mail: podbutskaya_nina@ukr.net

Анастасія Книш

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І.А. Зязюна, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”, Харків, Україна

ORCID: 0000-0003-0211-2535

E-mail: n_knysh@ukr.net

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АПАТІЇ У СТУДЕНТІВ

Анотація: розглянуто проблему апатії студентів як чинника відсутності продуктивності у навчанні. Проаналізовано останні вітчизняні та зарубіжні дослідження, що присвячені підходам до визначення феномену апатії, що свідчить про її полікультурність. Розкрито цей феномен як відсутність можливості визначення мети, відсутність енергії та інтересу, байдужість до змін і труднощі в ухваленні рішень. У межах емпіричного дослідження визначено дві групи респондентів із високим і низьким рівнем апатії. Відповідно до виділених рівнів були встановлені індивідуально-психологічні чинники апатії. Такими чинниками виявилися інтроверсія, залежність від інших, емоційна нестійкість, нерозвинута академічна мотивація. Відповідно у респондентів із низькою апатією вираженими є цінності: цікава робота, впевненість у собі, незалежність, освіченість, відчуття суб’єктивного благополуччя.

Ключові слова: апатія, емоційна сфера особистості, ціннісна сфера особистості, студенти, індивідуально-психологічні чинники.

Nina Pidbutska

doctor of science in psychology, full professor of department of pedagogy and psychology of social systems management of The National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine

E-mail: podbutskaya_nina@ukr.net

Anastasia Knysh

Ph.D. (Psychology), associate professor at pedagogy and psychology of social systems management department of the academician I. Zyazyun, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine

E-mail: n_knysh@ukr.net

INDIVIDUALLY-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF APATHY IN STUDENTS

Abstract: the article deals with the problem of students' apathy as a factor that define

© Ніна Підбуцька, Анастасія Книш, 2020

the lack of productivity in learning. The latest domestic and foreign studies and approaches to the definition of the phenomenon of apathy, which indicates its multiculturalism are analyzed. We view this phenomenon as a lack of ability to define goals, lack of energy and interest, indifference to change, and difficulty in making decisions. The empirical study identified two groups of respondents with high and low levels of apathy. Individual psychological factors of apathy were established according to the allocated levels. They turned out to be introversion, dependence on others, emotional instability, undeveloped academic motivation. Accordingly, respondents with low apathy have expressed values such as interesting work, self-confidence, independence, education, and a sense of subjective well-being.

Key words: apathy, emotional sphere of personality, value sphere of personality, students, individually-psychological factors.

Нина Подбужкая, Анастасия Кныш

ИНДИВИДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ АПАТИИ У СТУДЕНТОВ

Аннотация: в статье рассмотрена проблема апатии студентов как фактора отсутствия продуктивности в обучении. Проанализированы последние отечественные и зарубежные исследования, посвященные подходам к определению феномена апатии, что свидетельствует о ее поликультурности. Мы рассматриваем этот феномен как отсутствие возможности определения цели, отсутствие энергии и интереса, безразличие к изменениям и трудности в принятии решений. В эмпирическом исследовании определены две группы респондентов с высоким и низким уровнем апатии. Согласно выделенных уровней были установлены индивидуально-психологические факторы апатии. Ими оказались интроверсия, зависимость от других, эмоциональная неустойчивость, неразвитая академическая мотивация. Соответственно респонденты с низкой апатией имеют такие выраженные ценности, как интересная работа, уверенность в себе, независимость, образованность, чувство субъективного благополучия.

Ключевые слова: апатия, эмоциональная сфера личности, ценностная сфера личности, студенты, индивидуально-психологические факторы.

Nina Pidbutska, Anastasia Knysh

An extended abstract of paper on the subject of:
"Individually-psychological factors of apathy in students"

Problem setting. Every year more than 70% of school graduates in Ukraine enter higher education institutions, which is one of the highest rates in Europe and the world. For most high school students, university education is a natural continuation of the school process and is considered a mandatory stage not only of professional but also personal development.

With high levels of interest in higher education, researchers also report a relatively low level of readiness for higher education, which is often due to a lack of

involvement in the learning process and general apathy. Apathetic students usually do not understand their purpose of study, set low academic standards, make minimal efforts to master the educational material. As a result, the effectiveness of their personal professional growth and the team as a whole is reduced, because the presence of apathetic students acts as a devaluing factor for more motivated participants of the learning process.

Recent research and publications analysis. Apathy (acrasia) as a philosophical category, considered in the social context as

a lack of social activity, unwillingness to make decisions (N. Kovtun, A. Latysheva, L. Pazina, S. Samigin and others), apathy as a lack of purposeful behavior, as a neuropsychiatric problem (A. Avedisova, M. Kutlubaev, N. Fedorova, R. Jorge, S. Starkstein, R. Robinson, etc.). Apathy as a psychological phenomenon, which is considered as a problem of alienation of personality (T. Gordeeva, E. Osin, O. Sychev, etc.), in the empirical aspect is considered as one that leads to a decrease in learning motivation (S. Bikar, A. Marziyeh & A. Pourghaz, Stanton, Rebeka, Knox, David, etc.). In recent years, in psychological research, student apathy is studied as one of the manifestations of emotional disorders, which prevents the quality of learning (R. Bilous, D. Pisarenko), as an indicator of low meaningfulness of life and purposefulness (R. Mahmutova), as an obstacle to innovation (E. Pavlova). Another powerful scientific field is the study of social apathy of students, which negatively affects their involvement in the educational process (V. Argunova, N. Gayfullina, O. Zolotareva, O. Ismailova, L. Kasaeva, D. Conte, A. Rus, G. Samoiloiva).

Paper objective is to determine individually-psychological factors of apathy in students.

Paper main body. In recent years, the problem of apathy was considered in the context of the study of nervous and mental disorders, as one of the indicators of depression, dementia, schizophrenia and so on. In particular, in psychiatry, the concept of apathy is defined as a manifestation of indifference, alienated attitude to what is happening around, lack of desire for any activity. Thus, diagnostic criteria for apathy were developed, which include: lack of motivation and presence, weakening of purposeful behavior, inability to make efforts, dependence on others, lack of interest in learning new or new life experiences, lack of interest in own problems, lack of emotional reaction to events. You can see that they have a psychological

component, as they relate to both the motivational and emotional spheres of personality.

In the psychological dictionary we can see the definition of apathy as a state characterized by emotional passivity, general indifference, simplification of feelings, indifference to environmental events and weakening of motives and interests, which occurs against the background of reduced physical and psychological activity. Apathy is also described as a mental state characterized by a complete lack of emotions, urges and desires; a kind of "emotional and motivational paralysis".

Common to the definitions of apathy is the direct relationship with motivation, activity / passivity and the emotional sphere, so in the context of our study we understand apathy as a phenomenon of lack of ability to define purpose, energy and interest, indifference to change and difficulty in decision making.

The analysis of the literature shows that empirically the problem of student apathy, including its individually-psychological factors is not sufficiently studied in the field of domestic psychological science, which led to its selection and development of tools for its study.

To achieve this goal, the following psychodiagnostic methods were used: "R. Handelman's Questionnaire of Youth Apathy" (adaptation by A. Zolotareva), a five-factor personal questionnaire (R. McCrae, P. Costa), methods for determining value orientations (M. Rokych, methods), "Scale of subjective well-being", "Scale of academic motivation" (T. Gordeeva, O. Sychev, E. Osin), as well as methods of data processing using the statistical data package SPSS (version 20.0): the nonparametric method of differences – Mana-Whitney test. The study involved 47 engineering students of 2-4 courses, studying in the specialties: electric transport, technical electrochemistry, industrial biotechnology.

Conclusions of the research. Theoretical analysis allowed us to define the

concept of apathy as a phenomenon characterized by the lack of ability to determine purpose, energy and interest, indifference to change and difficulty in decision-making. Psychological tools have been developed to achieve the goal of the study, namely the disclosure of individual psychological factors of apathy in students. Two groups of respondents with high and low levels of apathy were identified.

Significant differences were found in the factors of "extraversion-introversion" and "commitment-isolation", which indicates the characteristic of respondents with a low level of apathy sociability, the need to communicate with people, optimism, desire for independence, emotional maturity and more.

Regarding the value sphere, the higher levels in the group of respondents with high levels of empathy occupy such terminal values as knowledge, happy family life, the presence of loyal friends, interesting work and self-confidence. Among the instrumental values are education, independence, sensitivity, cheerfulness, self-control, intransigence to shortcomings in oneself and others. Therefore, such students are aware of the need for their own development, which

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Щороку більше 70% випускників шкіл в Україні вступають до закладів вищої освіти, що є одним із найбільш високих показників у Європі та світі. Навчання у ЗВО для більшості учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів є природним продовженням процесу шкільного навчання і розглядається як обов'язковий етап не тільки професійного, але й особистісного розвитку. За високих показників зацікавленості щодо здобуття вищої освіти, дослідники констатують також достатньо низький рівень готовності до професії випускників вишів, що часто пов'язано з недостатньою замученістю до процесу та загальною апатією. Апатичні студенти, як правило, по-

will lead to implementation in any field of life and inspire further success.

According to the indicators of subjective well-being, students with unexpressed apathy in general do not feel dependent on the social environment and at the same time strive to establish favorable relationships with other people, understanding that communication is an important aspect for success in education and professional activities. be friendly, sociable, easy to communicate, empathetic and socially active. They do not get tired of the dimensional course of their lives and always try to bring something new to it.

Thus, individually-psychological factors of apathy in students are introversion, dependence on others, emotional instability, undeveloped academic motivation, unwillingness to acquire knowledge, unwillingness to spend effort and time on learning, loss of interest, lack of motivation in their studies and heavy workload. Accordingly, respondents with low apathy have such strong values as interesting work, self-confidence, independence, education, a sense of subjective well-being and developed academic motivation.

гано розуміють свою мету навчання у ЗВО, встановлюють низькі академічні стандарти, докладають мінімальні зусилля до засвоєння навчального матеріалу. Як результат, знижується ефективність не тільки їхнього особистого професійного зростання, а й колективу в цілому, адже наявність апатичних студентів виступає в ролі знецінюючого чинника для більш мотивованих учасників навчального процесу [8,9,13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Апатія (акразія) як філософська категорія, що розглядається в соціальному та суспільному контексті у вигляді відсутності соціальної активності, небажання приймати рішення (Н. Ковтун, А. Латишева, Л. Пазіна, С. Самигін та ін.),

апатія як відсутність цілеспрямованої поведінки, тобто нервово-психічна проблема (А. Аведісова, М. Кутлубаєв, Н. Федорова, Р. Джордж, С. Старкштейн, Р. Робінсон та ін.). Апатія як психологічний феномен, що досліджується у контексті проблеми відчуження особистості (Т. Гордєєва, Є. Осін, О. Сичьов та ін.), в емпіричному аспекті розглядається як така, що призводить до зниження навчальної мотивації (S. Bikar, A. Marziyeh, A. Pourghaz, Stanton, Rebekah, Knox, David та ін.). В останні роки в психологічних дослідженнях апатія студентів вивчається як один із проявів емоційних розладів, що перешкоджає якісному засвоєнню навчального матеріалу (Р. Білоус, Д. Писаренко), як показник низької осмисленості життя та цілеспрямованості (Р. Махмутова), як перешкоду до інноваційної діяльності (Є. Павлова). Ще одним потужним науковим напрямом є дослідження соціальної апатії студентів, що негативно впливає на їхню заумченість до навчального процесу (В. Аргунова, Н. Гайфулліна, О. Золотарьова, О. Ісмаїлова, Л. Касаєва, Д. Конте, А. Русь, Г. Самойлова).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Аналіз останніх публікацій вказує на нечисленність системних досліджень, присвячених як теоретико-методологічному, так й емпіричному аналізу проблеми апатії як психологічного феномена, зокрема тих індивідуально-психологічних чинників, що впливають на ті чи інші її прояви протягом навчання у закладі вищої освіти. Їхнє визначення сприятиме розробці програми психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу з метою запобігання проявів байдужості до навчання, змін і труднощів під час ухвалення рішень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Визначити індивідуально-психологічні чинники апатії у студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням

отриманих наукових результатів. Переважна більшість наукових досліджень, проведення яких було здійснено за останні п'ять років, зосереджено на дослідженні нервових і психічних розладів, як один з показників депресії, деменції, шизофренії тощо. Зокрема, у психіатрії поняття апатії позначається як прояв байдужості, відчуженому ставленні до того, що відбувається навколо, відсутність прагнення до будь-якої діяльності. Так було розроблено діагностичні критерії апатії, до яких належать: відсутність мотивації, наявність, ослаблення цілеспрямованої поведінки, нездатність зробити зусилля, залежність від інших, відсутність інтересу до вивчення нового або до нового життєвого досвіду, відсутність інтересу до власних проблем, відсутність емоційної реакції на події [3,7,11,19]. Можна побачити, що вони мають у собі психологічну складову, оскільки стосуються як мотиваційної, так й емоційної сфери особистості.

У психологічному словнику бачимо визначення апатії, як стану, що характеризується емоційною пасивністю, спрощенням почуттів, загальною та байдужістю до навколишніх подій і ослабленням мотивів і інтересів, що протікають на фоні зниженої фізичної та психологічної активності [1]. Також апатію описують як психічний стан, що характеризується повною відсутністю емоцій, потягів і бажань; свого роду “емоційно-мотиваційний параліч” [2].

Загальним для визначень апатії є безпосередній взаємозв'язок із мотивацією, активністю/пасивністю та емоційною сферою, тож у контексті нашого дослідження розуміємо апатію як феномен відсутності можливості визначення мети, енергії та інтересу, байдужість до змін і труднощів під час ухвалення рішень.

У роботах закордонних дослідників поняття студентської апатії та демотивації розглядається переважно в контексті виділення факторів, що сприяють або перешкоджають її виникненню (Zeynali, S., Pishghadam, R.,

Hosseini Fatemi, A., 2019; Tanaka, M., 2017; Méndez López, M. G., Bautista Tun, M., 2017). В якості факторів виникнення апатії у студентів дослідники виділяють: низький рівень перфекціонізму, демотивуюче соціальне середовище, відсутність навичок до автономного навчання та особистісно значущих цілей до нього, негативне емоційне ставлення до навчання. Також дослідження засвідчили, що хлопці частіше демонструють апатію в процесі навчання, ніж дівчата, що пов'язано з негативним емоційним ставленням до процесу (MéndezLópez, M. G.,BautistaTun, M., 2017). У дослідженні S. Bikar з колегами розглядалися різні аспекти студентської апатії в контексті емоційного вигорання і було підтверджено, що апатія студентів прямо пов'язана з негативними емоційним ставленням до навчання (Bikar, S., Marziyeh, A., Pourghaz, A., 2018).

Розглядаються і фактори, що можуть виступати в ролі мотиваторів і знижувати апатію студентів. У феноменологічному дослідженні (Staves D., 2018) було доведено, що подолання апатії сприяють: сувора самоорганізація процесу навчання, задоволеність своєю роботою, чіткі очікування та цілі в навчанні. Díaz-Lauzurica, B., та Moreno-Salinas, D. продемонстрували, що подолання апатії сприяє занурення у практичну діяльність: студенти, що мають можливість відпрацювати здобуті знання на практиці, менше схильні до прояву апатії, ніж ті, хто навчається у відриві від практики (Díaz-Lauzurica, B., Moreno-Salinas, D., 2019).

Окреме місце в закордонних дослідженнях займає вивчення ролі університетського середовища у розвитку студентської апатії. Так, доведено, що викладацька емпатія є фактором, що сприяє підвищенню емоційної зацікавленості студентів у навчанні. Ще одним елементом, що попереджує виникнення апатії є наявність особистого ментора, до якого

можна звернутися за особистою порадою (Stanton, Rebekah; Knox, David, 2018).

Таким чином, аналіз літератури [4,5,10,11] свідчить, що емпірично проблема студентської апатії, у тому числі її індивідуально-психологічних чинників не достатньо досліджена на теренах вітчизняної психологічної науки, що зумовило її вибір та розробку інструментарію для її дослідження.

Для досягнення мети було використано наступні психодіагностичні методики: “Опитувальник юнацької апатії Р. Хандельмана” (адаптація А. Золотарьової), п’ятифакторний особистісний опитувальник (Р. МакКрає, П. Коста), Методика визначення ціннісних орієнтацій (М. Рокич), методика “Шкала суб’єктивного благополуччя”, методика “Шкала академічної мотивації” (Т. Гордєєва, О. Сичов, Є. Осін), а також методи обробки даних за допомогою статистичного пакету даних SPSS (версія 20.0): метод розбіжностей танепараметричний критерій Манна-Уїтні. У дослідженні взяло участь 77 студентів-інженерів 2-4 курсів, що навчаються за спеціальностями: електротранспорт, технічна електрохімія, виробничі біотехнології.

За результатами опитувальника юнацької апатії (Р. Хандельман) респондентів було поділено на дві групи залежно від рівня апатичного стану. Відповідно до цього було проведено порівняльне дослідження щодо індивідуально-психологічних чинників високого та низького рівня апатії.

Примітка: Група 1 – група з низьким рівнем апатії; Група 2 – група з високим рівнем апатії. Курсивом виділені статистично значущі показники.

Встановлено, що студенти з низьким рівнем апатії мають високі показники за фактором “екстраверсія-інтроверсія”, що свідчить про характерну для них товариськість, потребу в спілкуванні з людьми, з якими можна поговорити і приємно провести час, прагнення до розваг, імпульсивність, безтурботність та оптимістичність.

Індивідуально-психологічні властивості студентів залежно від рівня апатії

| Фактор | SD (середній бал) | | Uemp. | P |
|---|-------------------|---------|-------|---------------|
| | Група 1 | Група 2 | | |
| екстраверсія-інтроверсія | 164,25 | 132,46 | 189 | $p \leq 0,5$ |
| прихильність-відокремленість | 156,55 | 130,28 | 171 | $p \leq 0,5$ |
| самоконтроль-імпульсивність | 139,74 | 133,82 | 244 | $p \geq 0,05$ |
| емоційна стійкість-емоційна нестійкість | 123,74 | 158,46 | 168 | $p \leq 0,5$ |
| експресивність-практичність | 155,36 | 159,33 | 256 | $p \geq 0,05$ |

Відповідно студенти з високим рівнем апатії мають низькі показники за фактором “екстраверсія-інтроверсія”, що свідчить про спрямованість психіки людини на інтроверсію, яка характеризує їх як деколи невпевнених, стурбованих своїми особистими проблемами і переживаннями, стриманих та замкнених. Можна припустити, що орієнтація на навчання, побудова планів щодо професійного майбутнього є цінним у товаристві студентів, тож забезпечує реалізацію потреби у спілкуванні.

За шкалою “прихильність-відокремленість” також було знайдено достовірні відмінності. У респондентів з низьким рівнем апатії спостерігаються більш низькі бали за фактором “відокремленість”, тож ці студенти прагнуть бути незалежними та самостійними, намагаються тримати відокремлену позицію при взаємодії з іншими, завжди готові відстоювати власну позицію в конкурентній боротьбі. У студентів із високим рівнем апатії домінує “прихильність”, що свідчить про їх загальну пасивність, залежність від інших, від їхнього настрою.

Відповідно до показників емоційної стійкості, то вони в більшій мірі притаманні студентам із невисокою апатією, тобто вони самодостатні, впевнені, емоційні зрілі, можуть контролювати власні емоції, що й є запорукою конструктивного ставлення до власного професійного майбутнього. Студенти, що демонструють менше ентузіазму до навчання, імпульсивні, йдуть від реальності, часто не можуть подолати труднощі.

За такими показниками, як “самоконтроль-імпульсивність” та “експресивність-практичність” значущих відмінностей не знайдено, але зазначимо про деякі з них. Респонденти із низьким рівнем апатії характеризуються відповідальністю, точністю у справах, дотримуються моральних принципів, мають високу регуляцію власної поведінки. Високоадаптивні – реалістично дивляться на життя, використовують логіку у вирішенні складних життєвих обставин.

Встановлено, що визначені дві групи респондентів відповідно до рівня емпатії розрізняються за вираженістю певних ціннісних орієнтацій (табл. 2, 3).

Таблиця 2

Особливості термінальних ціннісних орієнтацій відповідно до рівня емпатії

| Тип цінностей (термінальні) | Середнє арифметичне | | Uemp. | P |
|-----------------------------|---------------------|---------|-------|---------------|
| | Група 1 | Група 2 | | |
| Активне діяльне життя | 9,04 | 8,36 | 242 | $p \geq 0,05$ |

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЇЇ ЗМІСТУ

Продовження таблиці

| | | | | |
|--------------------------------|-------|-------|-------|---------------|
| Життєва мудрість | 8,31 | 8,56 | 268 | $p \geq 0,05$ |
| Здоров'я (фізичне і психічне) | 4,36 | 4,48 | 264 | $p \geq 0,05$ |
| <i>Цікава робота</i> | 7,85 | 13,09 | 184 | $p \leq 0,5$ |
| Краса природи та мистецтва | 13,19 | 14,67 | 248 | $p \geq 0,05$ |
| Любов | 5,41 | 6,26 | 265,5 | $p \geq 0,05$ |
| Матеріально забезпечене життя | 9,04 | 8,42 | 244 | $p \geq 0,05$ |
| <i>Наявність вірних друзів</i> | 7,27 | 14,16 | 190 | $p \leq 0,5$ |
| Суспільне визнання | 8,47 | 9,16 | 241,5 | $p \geq 0,05$ |
| <i>Пізнання</i> | 4,07 | 11,46 | 186 | $p \leq 0,5$ |
| Продуктивне життя | 8,45 | 8,72 | 258 | $p \geq 0,05$ |
| Розвиток | 8,18 | 7,13 | 254 | $p \geq 0,05$ |
| Розваги | 8,9 | 8,44 | 248 | $p \geq 0,05$ |
| Свобода | 7,15 | 9,04 | 255,5 | $p \geq 0,05$ |
| <i>Щасливе сімейне життя</i> | 6,46 | 14,78 | 184 | $p \leq 0,5$ |
| Щастя інших | 8,14 | 7,36 | 246 | $p \geq 0,05$ |
| Творчість | 9,12 | 8,68 | 256,5 | $p \geq 0,05$ |
| <i>Впевненість в собі</i> | 8,03 | 11,34 | 190 | $p \leq 0,5$ |

Примітка: Група 1 – група з низьким рівнем апатії; Група 2 – група з високим рівнем апатії. Курсивом виділені статистично значущі показники.

Визначено, що більш високі щаблі в групі респондентів із високим рівнем апатії займають такі термінальні цінності як пізнання, щасливе сімейне життя, наявність вірних друзів, цікава робота та впевненість у собі. Таким чином, такі студенти усвідомлюють необхідність власного розвитку, що зумовить

реалізацію у будь-якій сфері життєвості та надихне на подальші успіхи.

За іншими ціннісними орієнтаціями ранги майже однакові, тобто студенти більш за все цінують здоров'я, любов, свободу, розвиток, та меншою мірою – красу природи та мистецтва, активне життя та творчість, що підтверджується раніш проведеними дослідженнями [6,12,14].

Щодо інструментальних цінностей у студентів із різним рівнем апатії, то результати наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Особливості інструментальних ціннісних орієнтацій відповідно до рівня емпатії

| Тип цінностей (інструментальні) | Середнє арифметичне | | Uemp. | P |
|---|---------------------|---------|-------|---------------|
| | Група 1 | Група 2 | | |
| Акуратність | 7,66 | 8,72 | 240 | $p \geq 0,05$ |
| Вихованість | 5,78 | 5,84 | 248 | $p \geq 0,05$ |
| Високі запити | 10,16 | 10,11 | 242,5 | $p \geq 0,05$ |
| <i>Життєрадісність</i> | 6,48 | 10,12 | 176 | $p \leq 0,5$ |
| Старанність (дисциплінованість) | 10,47 | 10,28 | 242 | $p \geq 0,05$ |
| <i>Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)</i> | 5,71 | 9,43 | 174 | $p \leq 0,5$ |
| <i>Непримиренність до недоліків у собі та інших</i> | 14,33 | 16,54 | 248 | $p \leq 0,05$ |
| <i>Освіченість (широта знань, висока загальна культура)</i> | 4,48 | 10,06 | 186 | $p \leq 0,5$ |
| Відповідальність | 8,09 | 8,13 | 242,5 | $p \geq 0,05$ |

Продовження таблиці

| | | | | |
|---|-------|-------|-------|---------------|
| Раціоналізм | 10,19 | 9,54 | 244 | $p \geq 0,05$ |
| Самоконтроль (стриманість, самодисципліна) | 8,39 | 9,9 | 255 | $p \leq 0,05$ |
| Сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів | 8,68 | 8,49 | 248,5 | $p \geq 0,05$ |
| Тверда воля | 11,13 | 11,49 | 242 | $p \geq 0,05$ |
| Терпимість | 11,08 | 10,16 | 254,5 | $p \geq 0,05$ |
| Широта поглядів | 9,15 | 9,27 | 248 | $p \geq 0,05$ |
| Чесність | 10,33 | 10,48 | 252 | $p \geq 0,05$ |
| Ефективність у справах | 9,09 | 8,61 | 254,5 | $p \geq 0,05$ |
| Чуйність | 6,57 | 11,18 | 186,5 | $p \leq 0,5$ |

Примітка: Група 1 – група з низьким рівнем апатії; Група 2 – група з високим рівнем апатії. Курсивом виділені статистично значущі показники.

Встановлено, що статистично достовірні відмінності знайдено між рангами за такими інструментальними цінностями, як: освіченість (широта знань, висока загальна культура), незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче), чуйність, життєрадісність, самоконтроль (стриманість, самодисципліна), непримиренність до недоліків у собі та інших. Студенти із низьким рівнем апатії цінують знання, високу ерудованість, розуміють, що високий рівень культури сприяє загальному розвитку та досягненням у житті. Вони прагнуть самостійно вирішувати власні проблеми та труднощі, за необхідності рішуче діють. Важливою рисою є регуляція власної поведінки, можливість контролювати власні емоції, пориви, вміння вибудувати алгоритм власної поведінки. У

цілому мають виражений емоційний інтелект, що характеризується чуйністю та емпатією до інших, загальною життєрадісністю, також намагаються відповідати якомусь взірцю.

Досліджуючи особливості суб'єктивного благополуччя залежно від рівня апатії визначені результати, що наведені на рис. 1.

Встановлено, що між такими показниками як “напруженість та чутливість”, “ознаки, які супроводжують основну психоемоційну симптоматику” та “самооцінка здоров'я” значних відмінностей немає. Однак, є значущі відмінності за показником “зміни настрою” ($U_{\text{емп}}=355$, $p \leq 0,01$). Респонденти із невираженою апатією мають відповідно низький рівень за шкалою, що свідчить про присутній у них постійний настрій, на відміну від групи з високим рівнем апатії, респонденти якої відчувають постійні зміни настрою, що безумовно впливає на ефективність будь-якого виду діяльності.

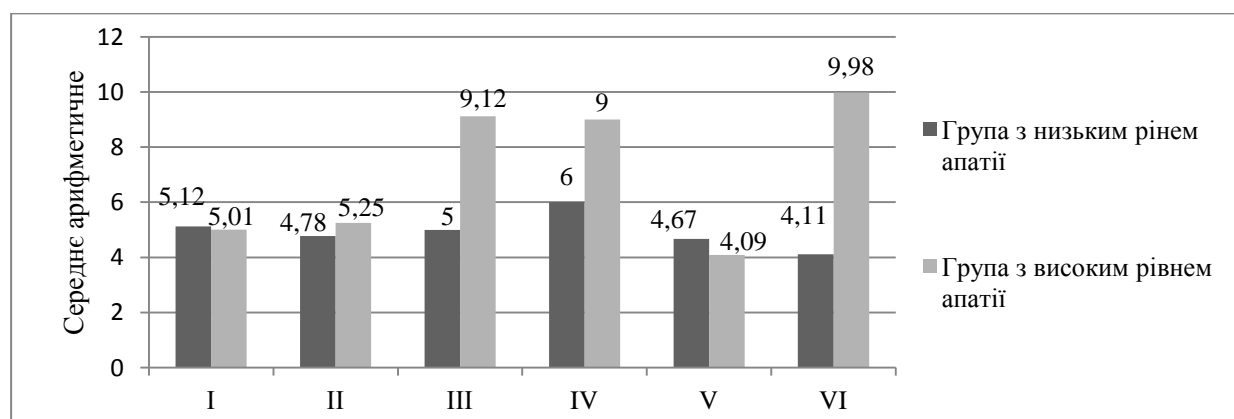


Рис.1. Показники суб'єктивного благополуччя відповідно до рівня апатії

Примітка: I – напруженість та чутливість; II – ознаки, які супроводжують основну психоемоційну симптоматику; III – зміни настрою; IV – значущість соціального оточення; V – самооцінка здоров'я; VI – ступінь задоволеності повсякденною діяльністю.

Визначені статистично значущі відмінності за шкалою “значущість соціального оточення” ($U_{\text{емп}}=255, p \leq 0,05$). Для студентів із невираженою апатією в цілому не відчувають залежність від соціального оточення та при цьому прагнуть до встановлення сприятливих взаємовідносин із іншими людьми, розуміючи, що спілкування є важливим аспектом для досягнення успіхів у навчальній та професійній діяльності, тож респонденти намагаються бути доброзичливими, товарицькими, невимушеними в спілкуванні, емпатичними і соціально активними. На відміну від низько-апатичних респондентів, студенти із високим рівнем апатії виявляють

нерішучість у спілкуванні з незнайомими людьми, відсутня спонтанність у висловлюваннях, вони недовіряють іншим людям, не прагнуть бути відкритими.

За показником “ступінь задоволеності повсякденною діяльністю” встановлені серйозні відмінності, студенти із низьким рівнем апатії мають 4,11 бали, а з високим – 9,98. Це свідчить, що перша група респондентів не втомлюється від розмірного ходу свого життя і завжди намагається внести у нього щось нове, тобто мають виражені винахідливість і захопленість у повсякденних життєвих ситуаціях, намагаються емоційно насичувати та наповнювати життя змістом. Група з високим рівнем апатії не задоволені своєю повсякденною діяльністю, невпевнені у власних силах, не контролюють події власного життя.

Важливим аспектом дослідження є вивчення особливостей академічної мотивації, на яку впливає вираженість апатії студентів (рис. 2).

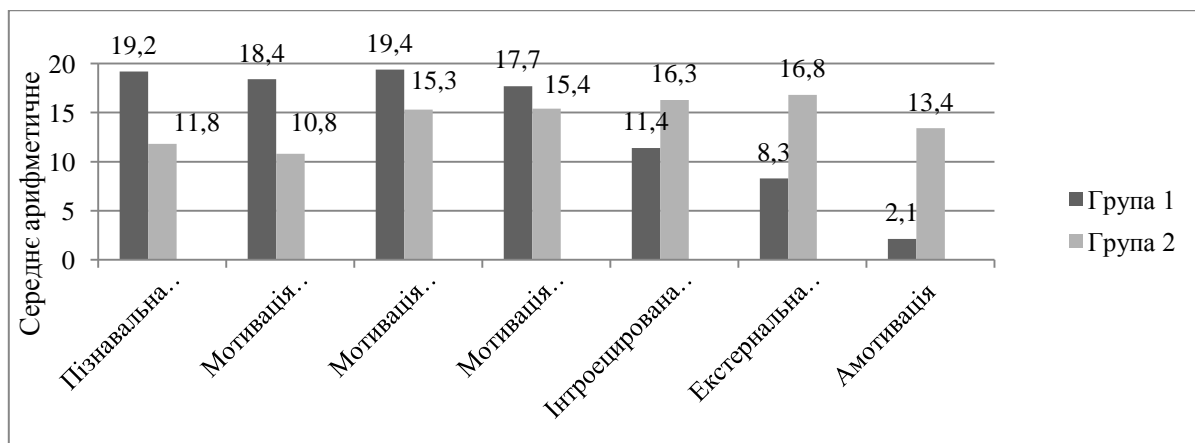


Рис. 2. Особливості академічної мотивації в залежності від рівня апатії

Примітка: Група 1 – група з низьким рівнем апатії; Група 2 – група з високим рівнем апатії.

Встановлено, що статистичні достовірні відмінності є за такими шкалами, як “пізнавальна мотивація”, “мотивація досягнення”. Відповідно респонденти із низьким рівнем апатії прагнуть пізнавати нове, зрозуміти нові теми, розв’язувати нові проблеми, досягати максимально високих

результатів у навчанні, відчувати задоволення в процесі вирішення складних завдань. На відміну від респондентів із високою апатією, у яких відсутній пізнавальний інтерес та прагнення вчитися та досягати високих результатів.

За шкалами “мотивація саморозвитку” та “мотивація самоповаги” визначено незначні відмінності, що свідчить про те, що студенти обох груп мають вираженість прагнення до розвитку

своїх здібностей, свого потенціалу в рамках навчальної діяльності, досягнення відчуття майстерності та компетентності.

Результати за шкалами “інтроєцирована мотивація” та “екстернальна мотивація”, “амотивація” значно статистично різняться. Респонденти із високим рівнем апатії мають високі бали, що свідчить про те, що у таких респондентів домінує спонукання до навчання, зумовлене відчуттям сорому і почуттям обов'язку перед собою та іншими значущими людьми, вони вимушені навчатися, бо так прагне соціум та щоб уникнути можливих проблем, тож загалом не мотивовані на навчальну діяльність.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Теоретичний аналіз дозволив визначитися із поняттям апатії як феноменом, який характеризується відсутністю можливості визначення мети, енергії та інтересу, байдужістю до змін і вказує на труднощі під час ухвалення рішень. Розроблений психологічний інструментарій для досягнення мети дослідження, а саме розкриття індивідуально-психологічних чинників апатії у студентів. Визначено дві групи респондентів з високим і низьким рівнем апатії.

Встановлено достовірні відмінності за факторами “екстраверсія-інтроверсія” та “прихильність-відокремленість”, що свідчить про характерні для респондентів із низьким рівнем апатії товариськість, потребу в спілкуванні з людьми, оптимістичність, прагнення до незалежності самостійності, емоційну зрілість тощо.

Щодо ціннісної сфери, то більш високі щаблі в групі респондентів із високим рівнем апатії займають такі термінальні цінності, як: пізнання, щасливе сімейне життя, наявність вірних

друзів, цікава робота та впевненість у собі. Серед інструментальних – це освіченість, незалежність, чуйність, життєрадісність, самоконтроль, непримиренність до недоліків у собі та інших. Тож такі студенти усвідомлюють необхідність власного розвитку, що зумовить реалізацію у будь-якій сфері життєдіяльності та надихне на подальші успіхи.

За показниками суб'єктивного благополуччя студенти з невираженою апатією в цілому не відчувають залежність від соціального оточення та при цьому прагнуть до встановлення сприятливих взаємовідносин із іншими людьми, розуміючи, що спілкування є важливим аспектом для досягнення успіхів у навчальній та професійній діяльності, тож респонденти намагаються бути доброзичливими, товариськими, невимушеними в спілкуванні, емпатичними і соціально активними. Вони не втомлюються від розмірного ходу свого життя і завжди намагаються внести у нього щось нове.

Таким чином, індивідуально-психологічними чинниками апатії у студентів є інтроверсія, залежність від інших, емоційна нестійкість, нерозвинута академічна мотивація, небажання до придбання знань, не готовність витратити зусилля і часові ресурси на навчання, втрата інтересу, відсутність мотивації у своєму навчанні та великі навантаження. Відповідно респонденти із низькою апатією мають такі виражені цінності, як: цікава робота, впевненість у собі, незалежність, освіченість, відчуття суб'єктивного благополуччя та мають розвинену академічну мотивацію.

Перспективним напрямком дослідження бачимо розкриття гендерного аспекту індивідуально-психологічних чинників апатії у студентському віці.

Список літератури:

1. Головин С. Ю. Апатия / С. Ю. Головин // Словарь практического психолога. – Минск: Харвест. – 2015. – С. 167–183

2. Большой психологический словарь. Ред.: Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – 3-е изд., доп. и перераб. – Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК. – 2006. – С. 672 – (Большая универсальная б-ка).

3. Вознесенская Т. Г. Синдром апатии / Т. Г. Вознесенская // Неврологический журнал. – 2013. – Т. 18. – № 3. – С. 65 – 84
4. Гордеева Т. О. Достижения и учебной мотивации студентов, демонстрирующих разные типы академических достижений (ЕГЭ, победы в олимпиадах, академическая успеваемость) [электронный ресурс] / Гордеева Т. О., Осин Е. Н. // Психологические исследования. – 2012. – Т. 5. – № 24. – С. 67 – 99. – Режим доступа: <http://psystudy.ru/index.php/num/2012v5n24/708-gordeeva24.html> (дата обращения: 10.08.2020)
5. Книш А. Є. Особливості кар'єрних орієнтацій студентів-випускників, що обирають Книш // Вісник Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Психологія. – 2013. – Вип. 46 (2). – С. 125 – 133
6. Книш А. Є. Поняття готовності до професійної діяльності в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених [електронний ресурс] / А. Є. Книш // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2015. – № 2. – С. 37 – 45. – Режим доступу: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/18054> (дата звернення: 03.08.2020).
7. Лызлов А. В. Апатия как ядерный аффект: опыт структурно-психологического анализа / А. В. Лызлов, О. Б. Ковалевская, О. Ф. Серавина // Вопросы психологии. – 2013. – № 2. – С. 65 – 79
8. Підбуцька Н. В. Актуальні проблеми професійної підготовки сучасних фахівців / Н. В. Підбуцька // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2010. – № 1. – С. 58 – 64
9. Підбуцька Н. В. Індивідуально-характерологічні особливості студентів технічних та гуманітарних спеціальностей / Н. В. Підбуцька // Теоретичні і прикладні проблеми психології :зб. наук. пр. – Луганськ. – 2013. – № 3 (32). – С. 191 – 196
10. Підбуцька Н. В. Психологічні особливості структури мотиваційної сфери студентів технічних спеціальностей / Н. В. Підбуцька // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Психологія. – 2013. – Вип. 51. – С. 34 – 38
11. Підбуцька Н. В. Психологічні предиктори академічних досягнень майбутніх інженерів / Н. В. Підбуцька // Теоретичні і прикладні проблеми психології :зб. наук. пр. – Северодонецьк. – 2015. – № 3 (38). – С. 329 – 337
12. Підбуцька Н. В. Цінності сучасної молоді та їхній вплив на успішність навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі [електронний ресурс] / Н. В. Підбуцька // Вісник Львів. ун-ту. Серія педагогічна. – Львів. – 2009. – Вип. 25. – ч. 1. – С. 191 – 196. – Режим доступу: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/18330> (дата звернення: 05.08.2020)
13. Романовський О. Г. Педагогічні умови формування толерантності у майбутніх психологів у вищих навчальних закладах [електронний ресурс] / О. Г. Романовський // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2010. – № 3. – С. 29 – 32. – Режим доступу: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/702> (дата звернення: 09.08.2020)
14. Романовський О. Г. Про деякі аспекти формування особистості майбутнього психолога як представника сучасної інтелігенції / О. Г. Романовський // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти :зб. наук. пр. – Харків: НТУ “ХПР”. – 2012. – Вип. 32 – 33 (36 – 37). – С. 5 – 12
15. Bikar, S., Marziyeh, A., Pourghaz, A. (2018), “Affective Structures among Students and its Relationship with Academic Burnout with Emphasis on Gender”, International Journal of Instruction, vol. 11 (1), pp. 183 – 194, available спеціалізацію психолога-тренера / А. Є. at: <https://doi.org/10.12973/iji.2018.11113a> (Accessed 03 August 2020)
17. Díaz-Lauzurica, B., Moreno-Salinas, D. (2019), “Computational Thinking and Robotics: A Teaching Experience in

Compulsory Secondary Education with Students with High Degree of Apathy and Demotivation”, *Sustainability*, vol. 11 (18), p. 5109, available at: <https://doi.org/10.3390/su11185109> (Accessed 06 August 2020)

18. Graves, D. (2018), “Middle School Apathy: A phenomenological study from students; “Perspective: a dissertation presented in partial fulfillment of the requirements for the degree doctor of education”, Lynchburg, VA, p. 175, available at: <https://digitalcommons.liberty.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2886&context=doctoral> (Accessed 03 August 2020)

19. Jorge, R. E., Starkstein, S. E., Robinson, R. G. (2010), “Apathy following stroke”, *Canadian Journal of Psychiatry*, vol. 55, pp. 350 – 354

20. Marin, R. S. (1991), “Apathy: a neuropsychiatric syndrome”, *Journal of Neuropsychiatry and Clinical Neurosciences*, vol. 3, pp. 243 – 254

21. Méndez López, M. G., Bautista Tun, M. (2017), “Motivating and demotivating factors for students with low emotional intelligence to participate in speaking activities”, *PROFILE Issues in Teachers; Professional Development*, vol. 19 (2), pp. 151 – 163, available at: <http://dx.doi.org/10.15446/profile.v19n2.60652> (Accessed 13 August 2020)

22. Stanton, R., Knox, D. (2018), “Undergraduate Apathy: what faculty can do”, *Education*, vol. 139, no 2, pp. 53 – 58

23. Tanaka, M. (2017), “Examining EFL vocabulary learning motivation in a demotivating learning environment”, *System*, vol. 65, pp. 130 – 138, available at: https://www.researchgate.net/publication/312551509_Examining_EFL_vocabulary_learning_motivation_in_a_demotivating_learning_environment (Accessed 07 August 2020)

24. Zeynali, S., Pishghadam, R., Hosseini Fatemi, A. (2019), “Identifying the motivational and demotivational factors influencing students’ academic achievements in language education”, *Learning and Motivation*, vol. 68, p. 101 – 598, available at: <https://doi.org/10.1016/j.lmot.2019.101598> (Accessed 05 August 2020)

References:

1. Golovin, S. Yu. (2015), “Apathy”, *Slovar praktycheskogo psykologa*, Mynsk, pp. 167 – 183

2. Gordeeva, T. O., Osin, E. N. (2012), “Achievements and educational motivation of students who demonstrate different types of academic achievements (use, winning Olympiads, academic performance)”, *Psikhologicheskie issledovaniia*, vol. 5, no 24, pp. 67–99, available at: <http://psystudy.ru/index.php/num/2012v5n24/708-gordeeva24.html> (Accessed 10 August 2020)

3. Meshcheryakov, B. G., Zinchenko, V. P. (2006), “Big psychological dictionary”, Sankt-Peterburg, p. 672

4. Voznesenskaya, T. G. (2013), “Apathy Syndrome”, *Nevrologicheskii zhurnal*, vol. 18, no. 3, pp. 65 – 84

5. Knysh, A. (2013), “Features of career orientations of graduate students who choose the specialization of a psychologist-coach”, *Visnyk Harkivskogo nacionalnogo pedagogichnogo universytetu imeni G. S. Skovorody, Psyhologija*, vol. 46 (2), pp. 125 – 133

6. Knysh, A. (2015), “The concept of readiness for professional activity in the works of domestic and foreign scientists”, “Teorija i praktyka upravlinnja socialnymy systemamy: filosofija, psihologija, pedagogika, sociologija”, no. 2, pp. 37 – 45, available at: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/18054> (Accessed 03 August 2020)

7. Lyzlov, A. V., Kovalevskaya, O. B., Seravina, O. F. (2013), “Apathy as a nuclear affect: experience of structural and psychological analysis”, *Voprosy psikhologii*, no. 2, pp. 65 – 79

8. Pidbutska, N. V. (2010), “Actual problems of professional training of modern specialists”, “Teorija i praktyka upravlinnja socialnymy systemamy: filosofija, psihologija, pedagogika, sociologija”, no. 1, pp. 58 – 64

9. Pidbutska, N. V. (2013), “Individual characterological features of students of technical and humanitarian specialties”,

“Teoretychni I prykladni problem psyhologii, Lugansk, no. 3 (32), pp. 191 – 196

10. Pidbutska, N. V. (2013), “Psychological features of the structure of the motivational sphere of students of technical specialties”, *Visnyk Harkivskogo nacionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina, Psychologija*, issue 51, pp. 34 – 38

11. Pidbutska, N. V. (2015), “Psychological predictors of academic achievements of future engineers”, “Teoretychni I prykladni problem psyhologii, Sjevjerodoneck, no. 3 (38), pp. 329 – 337

12. Pidbutska, N. V. (2009), “Values of modern youth and their influence on the success of the educational process in higher education”, *Visnyk Lvivskogo universytetu, Serija pedagogichna, Lviv*, issue 25, part 1, pp. 191 – 196, available at: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/18330> (Accessed 05 August 2020)

13. Romanovsky, A. G. (2010), “Pedagogical conditions for the formation of tolerance in future psychologists in higher educational institutions”, *Teorija i praktyka upravlinnja socialnymy systemamy: filosofija, psyhologija, pedagogika, sociologija*, no. 3, pp. 29 – 32, available at: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/702> (Accessed 09 August 2020)

14. Romanovsky, A. G. (2012), “On some aspects of the formation of the personality of the future psychologist as a representative of the modern intelligentsia”, “Problemy ta perspektyvy formuvannja nacionalnoi gumanitarno-tehnichnoi elity”, *Harkiv*, issue 32 – 33 (36 – 37), pp. 5 – 12

15. Bikar, S., Marziyeh, A., Pourghaz, A. (2018), “Affective Structures among Students and its Relationship with Academic Burnout with Emphasis on Gender”, *International Journal of Instruction*, vol. 11 (1), pp. 183 – 194, available at: <https://doi.org/10.12973/iji.2018.11113a> (Accessed 03 August 2020)

16. Díaz-Lauzurica, B., Moreno-Salinas, D. (2019), “Computational Thinking and Robotics: A Teaching Experience in

Compulsory Secondary Education with Students with High Degree of Apathy and Demotivation”, *Sustainability*, vol. 11 (18), p. 5109, available at: <https://doi.org/10.3390/su11185109> (Accessed 06 August 2020)

17. Graves, D. (2018), “Middle School Apathy: A phenomenological study from students; “Perspective: a dissertation presented in partial fulfillment of the requirements for the degree doctor of education”, Lynchburg, VA, p. 175, available at: <https://digitalcommons.liberty.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2886&context=doctoral> (Accessed 03 August 2020)

18. Jorge, R. E., Starkstein, S. E., Robinson, R. G. (2010), “Apathy following stroke”, *Canadian Journal of Psychiatry*, vol. 55, pp. 350 – 354

19. Marin, R. S. (1991), “Apathy: a neuropsychiatric syndrome”, *Journal of Neuropsychiatry and Clinical Neurosciences*, vol. 3, pp. 243 – 254

20. Méndez López, M. G., Bautista Tun, M. (2017), “Motivating and demotivating factors for students with low emotional intelligence to participate in speaking activities”, *PROFILE Issues in Teachers; Professional Development*, vol. 19 (2), pp. 151 – 163, available at: <http://dx.doi.org/10.15446/profile.v19n2.60652> (Accessed 13 August 2020)

21. Stanton, R., Knox, D. (2018), “Undergraduate Apathy: what faculty can do”, *Education*, vol. 139, no 2, pp. 53 – 58

22. Tanaka, M. (2017), “Examining EFL vocabulary learning motivation in a demotivating learning environment”, *System*, vol. 65, pp. 130 – 138, available at: https://www.researchgate.net/publication/312551509_Examining_EFL_vocabulary_learning_motivation_in_a_demotivating_learning_environment (Accessed 07 August 2020)

23. Zeynali, S., Pishghadam, R., Hosseini Fatemi, A. (2019), “Identifying the motivational and demotivational factors influencing students’ academic achievements in language education”, *Learning and Motivation*, vol. 68, p. 101 – 598, available at: <https://doi.org/10.1016/j.lmot.2019.101598> (Accessed 05 August 2020)

Стаття надійшла до редколегії 05.09.2020